

ESSENCIAL

Normalització i estandardització

Brauli Montoya

edicions

bromera

I. Els conceptes fonamentals

1. Marc teòric de la planificació lingüística

En la breu història contemporània de la represa de la llengua catalana, la sociolingüística ha adquirit (i manté encara) un protagonisme de primera línia. En canvi, però, la difusió dels seus conceptes no s'ha fet tan acuradament com hauria calgut: tothom parla de *conflicte lingüístic*, de *diglòssia*, de *política lingüística*, de *normalització (lingüística)*, de llengua *estàndard*, etc., i les confusions entre unes nocions i altres han estat a l'orde del dia. Ja no s'han difós tant, per contra, conceptes com el de *planificació lingüística*, *estandardització* i algun altre, cosa que tampoc no ha estat una garantia absoluta per al manteniment de la seua puresa conceptual. Per això, en un llibre de divulgació com el present, encapçalat per dues d'aquestes nocions problemàtiques, serà convenient començar per aclarir i delimitar cada concepte.

El marc teòric en què hem d'entendre la normalització i l'estandardització és el de la *política* i la *planificació* lingüístiques. La *política lingüística* és «la determinació del paper que han de jugar les varietats lingüístiques en la competició social en una comunitat donada» (Boix & Vila 1998: 274); però la política lingüística també pot portar-se a la pràctica sense fer explícites les actuacions que es duen a terme o, simplement, inhibint-se per tal d'afavorir una de les varietats en conflicte, de manera que la més mínima «transformació de la realitat

lingüística constitueix una actuació de política lingüística» (Boix & Vila 1998: 275). En contrast, la *planificació lingüística* consistiria en «els esforços deliberats per tal d'influir en la conducta dels altres respecte de l'adquisició, l'estructura o l'assignació funcional dels seus codis lingüístics» (Cooper 1989: 45).¹

Per tant, la planificació lingüística és una política lingüística *explícita* i *deliberada*, per oposició a les altres polítiques lingüístiques, que, com hem vist, serien les *implícites* i les *inhibidores*. Les deliberades, o formals, segons Lamuela (1994: 111-112) serien aquelles en què hi ha processos organitzats amb la voluntat política de donar lloc a una varietat jeràrquicament superior a totes les altres. Enfront d'aquesta mena de planificacions, hi ha les espontànies o informals, que solen generar-se a partir d'una elit social el parlar de la qual és imitat de manera inconscient pels grups inferiors com a signe d'ascens social.

La planificació (explícita) se subdividix, al seu torn, en tres branques d'activitat: la de l'adquisició o l'ensenyament de la llengua afectada, la de del tractament de l'estructura del codi lingüístic i la de l'assignació de (noves) funcions o àmbits d'ús social (quadre 1).

1. En la traducció d'aquesta citació hem tingut en compte també l'aportació de Boix & Vila (1998, cap. 7).

POLÍTICA LINGÜÍSTICA	Implícita
	Inhibidora
	Explícita: PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA Adquisició o ensenyament Estructura del codi lingüístic Assignació de funcions o àmbits d'ús

Quadre 1. Representació esquemàtica de les nocions de política i planificació lingüístiques.

D'altra banda, la distinció entre les denominacions de *política* i *planificació* lingüístiques respon també a les etapes de formació de la nostra disciplina. En concret, el terme *planificació* naix, a mitjan segle XX, a partir de la necessitat d'organitzar la situació lingüística resultant als països africans i asiàtics descolonitzats: calia seleccionar llengües per a realitzar les tasques institucionals, dotar-les de models estàndards i dissenyar-ne el sistema educatiu. Així s'erigixen com a oficials unes voltes llengües europees, com el francès al Senegal o l'anglès a Nigèria, i altres voltes, llengües indígenes, com en els casos de Tanzània i el sud-est asiàtic. Aquestes intervencions tenen un caràcter tecnocràtic perquè són realitzades per lingüistes de fora del país i perquè el seu centre d'interés són les estructures lingüístiques. Posteriorment, amb l'entrada en escena de les reivindicacions lingüístiques europees i quebequeses i la intervenció d'especialistes locals, hom comença a parlar més de *política lingüística*. El centre d'atenció ja no són les estructures de la llengua sinó la implantació de noves funcions o la recuperació de les que havia perdut la llengua en qüestió. Un sinònim de política lin-

güística que ha fet fortuna a França ha estat el de *glotopolítica*, i termes equivalents o propers són el de *aménagement linguistique* ('reorganització lingüística') al Quebec i el de *normalització lingüística*, als Països Catalans.

2. Planificació 'versus' normalització

El concepte de *normalització*, tot i que en algun dels seus usos actuals és intercanviable amb el de política lingüística (per exemple, en denominacions de càrrecs o de lleis tant trobem l'un com l'altre), conserva una accepció entre els especialistes que el fa similar al de planificació lingüística, tal com verifiquem en la següent definició:

la normalització lingüística equival al capgirament de la substitució lingüística en una comunitat amb llengua minoritzada mitjançant les transformacions en el corpus, en els processos d'adquisició i/o en els seus usos socials (Boix & Vila 1989: 317).

Fixem-nos que, tant en la definició de *planificació* de Cooper (1989) com en la de *normalització* de Boix & Vila (1998), es planteja la intervenció (bé mitjançant «esforços deliberats» pel que fa a la planificació, bé a través del «capgirament de la substitució» pel que fa a la normalització) en les tres mateixes línies: en l'estructura del codi lingüístic (corpus), en el seu aprenentatge (processos d'adquisició) i en l'estatus de la llengua afectada (els seus usos socials). Vegem-ne els paral·lelismes al quadre 2.

PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA (COOPER)	NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA (BOIX & VILA)
Estructura	Corpus
Adquisició	Processos d'adquisició
Assignació funcional o estatus	Usos socials

Quadre 2. Equivalència entre les branques d'activitat de la planificació i la normalització.

Malgrat aquesta equivalència evident dels referents de planificació i normalització, la concurrència en la sociolingüística catalana dels dos termes ha provocat una necessitat de diferenciació conceptual. La tendència majoritària ha consistit a veure la planificació com una etapa (políticament dirigida) en el context d'un procés més llarg o més general de normalització lingüística (Ninyoles 1975: 132-133; Vallverdú 1998). Aquesta posició ha estat a voltes matisada mitjançant una accepció restrictiva del terme *planificació*:

I és que l'establiment d'una política lingüística al servei d'un procés de normalització i de la corresponent planificació de les actuacions no és pas, doncs, un fet simple sinó de vastes proporcions i complexitat (Bastardas 1991: 84).

[...] el concepte de *normalització lingüística* engloba [...] tres processos distints [...] per una banda hi ha l'*aturada i reinversió de la pèrdua de les varietats vernaculars* [...] per l'altra, el procés més conegut internacionalment i tradicionalment com de *planificació lingüística* —encarat a aconseguir l'estandardització de la llengua en la comunicació pública— i, [...] el procés d'*integració-bilingüització d'immigrants* (Bastardas 1996: 181).

Contràriament, hi ha qui pensa que la relació que s'hi establí és la inversa, és a dir, que la normalització fa part de la planificació lingüística. El principal argument que s'hi fa servir és que la planificació és un procés que té com a efecte esperat la normalització (Branchadell 1987). Altres arguments de menor pes els podem resumir en la següent citació:

«Cap a una *planificació* de la *normalització* lingüística» [...] Dit amb altres paraules: si s'hagués preparat una *planificació* de la *normalització* segons rams de l'economia, sectors socials, comarques, etc., i abans d'executar-la s'hagués trobat convenient una primera campanya popularitzadora de la normalització per tal d'adobar el terreny, aleshores sí que hauria tingut sentit aquella «campanya». (...) La segona conclusió és que una campanya d'aquesta mena ha de formar part d'un projecte dins el que anomenem *planificació lingüística* (Aymà 1992: 70).

En suma, dins la sociolingüística catalana, les opinions partidàries de buscar la distinció entre els conceptes de normalització i planificació es dividirien en les dues visions que esquematitza el quadre 3.

NORMALITZACIÓ <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block; margin: 5px 0;">Planificació</div> Ninyoles (1975), Bastardas (1991, 1996), Vallverdú (1998)	PLANIFICACIÓ <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; display: inline-block; margin: 5px 0;">Normalització</div> Branchadell (1987), Aymà (1992)
--	---

Quadre 3. Relacions d'inclusió entre els conceptes de normalització i planificació.

Certament, el terme *normalització* suggerix el resultat cercat (la normalitat) i el de *planificació*, el procés (l'acció de fer plans), però l'aparença lèxica no ens ha de fer perdre de vista que els dos termes en confluència, com hem avançat abans d'iniciar aquesta discussió, posseïxen una identitat conceptual innegable. Així, les úniques diferències entre ambdós respondrien a la seua creació dins tradicions científicoculturals diferents (el de normalització dins la catalana, i el de planificació, dins l'anglosaxona) i al matís consegüent que han adquirit entre nosaltres: el de *normalització* està més connotat políticament i se n'ha generalitzat l'ús a un nivell extracientífic, i el de *planificació* s'ha difós més recentment en l'àmbit acadèmic, on dona nom a una assignatura vigent als plans d'estudis universitaris de Filologia Catalana. En aquest sentit, tret de la Llei de *Normalització* Lingüística (1986) de les Illes Balears, s'observa una tendència a reduir l'ús del terme connotat; així, a Catalunya, l'anterior Llei de *Normalització* Lingüística (1983) va passar a ser de *Política* Lingüística (1998), i l'antiga Direcció General de Política Lingüística va esdevinir una Secretaria de Política Lingüística amb un Programa de *Planificació* Lingüística (2003). Al País Valencià i a Andorra no s'ha arribat mai a utilitzar el terme *normalització* en les respectives administracions i hom ha optat per títols més descriptius i asèptics: respectivament, Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (1983) i Llei d'Ordenació d'Ús de la Llengua Oficial (2000).

En aquesta línia de voluntat de superar la pèrdua de significat del terme *normalització* s'ha arribat a proposar, ara en l'àmbit científic exclusivament, la seua substitució pel d'*establiment de llengües*, el qual, a més, tindria l'avantatge de referir-se

al procés i, així, poder reservar el terme *normalització* per a referir-se al resultat (Lamuela 1994). Ara bé, aquesta proposta no ha tingut de moment un seguiment perceptible i, d'altra banda, s'hi podria proposar un altre terme més clar, lèxicament parlant, per a al·ludir al resultat del procés normalitzador, el de *normalitat*, com acabem d'insinuar més amunt. Aquest concepte podríem definir-lo com aquella situació d'ús lingüístic a què pretén arribar un procés de normalització o planificació. És clar que la *normalitat* no és unívoca, depèn dels objectius que s'haja fixat l'actor social normalitzador. Aplicant-ho al cas del català a Catalunya, hom hi ha establert diferents tipus d'objectius (Bastardas 1991: 59-62), entre els quals destaquem la següent tipologia:

- 1) Objectiu mínim: que els ciutadans que ho desitgin puguin viure en català en tots els àmbits.
 - 2) Objectiu feble: l'objectiu mínim i a més que el català sigui la llengua pròpia de totes les institucions.
 - 3) Objectiu fort: que tothom visqui en català.
- (Branchadell 1996: 31.)

La majoria de sociolingüistes catalans compartixen l'objectiu fort, el qual implica que, a la llarga, es produïska una substitució lingüística del castellà pel català al si del grup castellanoparlant, perquè, contràriament a l'oficialitat d'una llengua, la normalitat no és un bé que es puga compartir (Branchadell 1996: 22, 74). S'entén, per tant, que aquest objectiu siga difícil d'aconseguir, però també ho seria el feble, ja que s'hi oposarien seriosos obstacles jurídics per part de l'Estat espanyol, de voluntat política per part del nacionalisme català moderat, i

de suport popular per part dels mateixos catalans. Així, quan parlarem de *normalitat*, caldrà matisar amb quin abast ens hi referim.

3. L'estandardització

D'acord amb el raonament que ens ha conduït fins ací, entendrem *normalització* i *planificació* com a termes sinònims que designen un procés, i *normalitat*, com el resultat d'aquest procés. El terme *normalització* és el més conegut al domini lingüístic català, on, no debades, va ser patentat el 1965 (Araçil 1982: 23-38); per això el fem constar al títol del present llibre, però en compatibilitzem l'ús al cos del text amb el de *planificació*, especialment quan va en correlació amb les seues branques d'activitat: la de la planificació del corpus, la de l'ensenyament i la de l'estatus. El terme *estandardització*, que forma parella amb el de *normalització* en l'enunciat principal d'aquest volum, també ha suscitat una problemàtica denominativa per bé que no en els mateixos termes. Des d'un punt de vista reduccionista, es podria entendre com un altre sinònim de *normalització* i *planificació* (Bibiloni 1997: 33; Ruiz *et al.* 2001: 112), però, per aquest camí, perdríem una distinció necessària, aquella que ens permet referir-nos en exclusiva a la planificació del corpus (Haugen 1997). Segons la terminologia més estesa al si del món educatiu i cultural dels Països Catalans, l'estandardització seria una fase dins la planificació del corpus, la que vindria a continuació de la de *normativització*; aquesta última seria la de producció de la norma lingüís-

tica que cal seguir, i l'estandardització, la d'implantació social d'aquesta norma. Al quadre 4 veiem representades les dues versions de l'opció terminològica que proposem.

TERMINOLOGIA TÈCNICA	TERMINOLOGIA DIVULGADA ALS PAÏSOS CATALANS
Planificació lingüística	Normalització lingüística
Corpus	Normativització → → Estandardització
Ensenyament	Normalització
Estatus	

Quadre 4. Terminologia tècnica i divulgada als Països Catalans de les branques d'activitat de la planificació lingüística.

El tipus de relació que veiem entre *normalització* (el procés) i *normalitat* (el resultat) s'estableix ara, paral·lelament, entre els subprocessos successius de normativització i d'estandardització, d'una banda, i els efectes corresponents, l'assoliment d'una llengua *normativa* i *estàndard*, d'altra (Marí 1992: 90-91). Vegem-ho esquemàticament al quadre 5.

PROCESSOS I SUBPROCESSOS		RESULTATS O OBJECTIUS
Normalització		Normalitat
Planificació del corpus	Normativització	Llengua normativa
	Estandardització	Llengua estàndard

Quadre 5. Comparació entre els processos i els resultats implicats en la planificació del corpus.

Per llengua estàndard pot entendre's tant una varietat supradialectal com un registre formal. En el primer cas és una varietat territorial esdevinguda comuna a tot el domini lingüístic; en el segon, una varietat estilística destinada als usos formals. La tradició europea (Cercle Lingüístic de Praga, 1929), que derivava la llengua culta de la llengua escrita, especialment la de la literatura (Lamuela 1994: 76-79), va ajudar a convertir aquest segon sentit en l'accepció dominant, encara que amb un altre nom, el de *llengua literària*. Aquest ús va penetrar a Catalunya en els primers temps de la codificació del català, cosa que verifiquem en títols com *La reconstrucció del llenguatge literari català* (Josep Calveras, 1925) i *El català literari* (Pompeu Fabra, 1932). No podem oblidar que, a l'inici del segle xx, en absència dels mitjans de comunicació actuals, cobrava més sentit aquesta denominació perquè el registre literari era pràcticament l'únic que ocupava els usos formals de la llengua. Contemporàniament, s'ha afermat per al concepte d'*estàndard* l'accepció de registre formal, com mostra un dels títols més divulgats sobre el tema, *Llengua standard i nivells de llenguatge* (Lluís López del Castillo 1976), per bé que els qui desenvolupen un paper en la planificació del corpus del català deslliguen l'accepció d'estàndard de la de registre (Marí 1992: 86-90; Institut d'Estudis Catalans 1992: 9; Bibiloni 1997: 75-77, 87-89). Però la doble accepció ha continuat mantenint-se, com al principi (Polanco 1984: 113-114; Boix & Vila 1989: 296, n. 9; Payrató 2003: 249), i la tendència sembla que és a dominar el sentit de registre formal.